

Археологически интерактивни детски кътове: възможност за популяризиране сред деца и млади хора (музейната детска експозиция в регионален исторически музей – Благоевград)

Весела Герчева, Малгожата Гребска–Кулова, Райка Иванова

Идейна концепция

Необходимостта от популяризиране на научна информация сред най-младата публика е широко дискутирана от специалисти (Merriman 2004, 5) и в контекста на темата за музейното образование в България (Цекова 2007, 111-133). Мотивацията за отваряне на археологията към широк кръг посетители се променя съществено през годините, от „(механизъм да се) ...въздейства за тяхното културно издигане, да се съдейства за създаването и укрепването на здрав, материалистически мироглед“ (Димитров 1950, 221), до възможност за обогатяване на представите на децата за миналото и провокиране на по-голям интерес към археологията и историята, както дефинира целите си Учебният музей в Археологически музей – гр. Варна¹.

С времето се променят и механизмите за ангажиране на семействата (Липчева 2009, 330), както и тези за нуждите и проблемите на децата. Към днешна дата статистиките за посещаемост на музеите в България (Гаврилова 2009) показват, че отварянето на археологическия процес и археологическите находки към детска и младежка публика остават по-скоро изолиран пример, който не променя съществено музейните приходи. Причините за това са комплексни, като част от тях са коментирани в други съчинения (Цекова 2007, 79-85; Томова, Андреева 2009).

Департамент „Археология“ на Нов български университет съдейства за изграждането на интерактивни музейни детски кътове в рамките на проект „Подобряване финансовата ситуация в българските музеи чрез оптимизиране работата им с деца и

1 <http://archaeo.museumvarna.com/bg/other3/list/id/1>, използвана на 20.10.2011 г.

млади хора“ изпълняван в партньорство с 4 национални и регионални музея в България (Регионален исторически музей – Благоевград, Регионален исторически музей – Кюстендил, Архитектурно-етнографски комплекс „Етъра“ – Габрово, Национален музей „Земята и хората“ – София) и Асоциацията на детските музеи във Вашингтон, САЩ, подкрепен от фондация „Америка за България“. Проектът е разработен като пилотен опит за въвеждане на интерактивни методи за работа с деца в българските музеи по примера и модела на детските музеи в САЩ, които се установяват като водещи институции за алтернативно образование в различни научни сфери, включително антропология и археология (Sprock 1997, 13). Планираните дейности включват изграждане на образователни детски кътове и една пътуваща експозиция, обучение на специалисти и студенти и подкрепа при разработване на бизнес - планове за функционирането на детските кътове. От методическа гледна точка неговата основа е теорията на когнитивното развитие, създадена от Жан Пиаже през 40-те години на XX век (Piaget 1953) и концепцията „учене чрез действие“ (Hauray and Rillero 1994). Специализираните детски музеи се стремят да заинтригуват децата с конкретна област от познанието като ги ангажират в игра и им дадат възможност да си взаимодействат без посредник с реални предмети, механизми и структури (или техни копия), адаптирани за възрастта им. Независимо от разнообразието на детски музеи и експозиции в САЩ всички те се стремят да се обвържат с непосредствените, ежедневни проблеми и търсения на малките си посетители (Clever 1988, 11–24). Развитието на детските музеи, съчетано с глобалните тенденции в музеологията, стимулират и много от академичните музеи (Британски музей, Лувър, Метрополитен) да преосмислят услугите и пространствата си за посетители между 3 и 12 години (Hilton 2006, 16).

Опитът на членовете на Асоциацията на детските музеи и традиционните музеи със секции за деца налага някои правила за успешните детски музейни експозиции, които използваме в проекта. По-важните от тях са:

- **Връзка със съвременния детски свят.** Независимо от научната област (особено в археологията, която има принос към изграждането на чувство за идентичност), обвързването с преживяванията, проблемите и разбиранията на съвременните деца е особено съществено. Това е свързано с признаването на децата като важни участници в образователния процес (не просто негови получатели) и улеснява запомнянето и предаването на научна информация (Borund, Grinell et al. 1993, 22). В музейната детска експозиция в РИМ – Благоевград това е приложено чрез показване на съвременните аналози на някои праисторически предмети и въвличане на децата в отгатване на техните функции.
- **Ангажиране на децата във взаимодействие с предмети, механизми и структури, което се извършва максимално самостоятелно.** Копия на находки и данни за отделните етапи от археологическия процес се предлагат в много от археологическите и исторически музеи в България (Цекова 2007, 149–149), но често това става в рамките на специална образователна програма, ограничена във времето или като част от образователна беседа или маршрут. Теорията на когнитивното развитие и практическите наблюдения на поведението на публиката в детските музеи отделят голямо внимание на необходимостта децата да взаимодействат с обучителните материали максимално самостоятелно, без задължителното посредничество на музейния уредник. Така те могат да направят и свои, непредвидени изводи без задъл-

жителното ръководство от страна на възрастните. Важен компонент, който осигурява успеха на самостоятелната работа са инструкциите, подготвени за деца, които все още не умеят да четат. При музейната детска експозиция в РИМ – Благоевград пространството е разработено с възможност за самостоятелна работа в над 80% от всички заложиени игри.

- **Включване на образователни нива за различни възрастови групи и съобразяване със спецификите на научаване при децата.** Разработването на услуги, насочени към деца в музеите, често влиза в конфликт с разбирането за научност и академичност на музейните работници. Такъв сблъсък е повече от естествен предвид разликата в когнитивния процес при децата и възрастните. Изследванията на посещаемостта на детските музеи в САЩ и специализираните детски експозиции в научни музеи (Haas 1996–1997; Hooper-Greenhill and Moussouri 2000, 1–34) показват, че най-посещаваните детски експозиции са тези, които дават приоритет на детския начин на учене и се съобразяват с възможностите на децата в различните възрастови групи. В музейната детска експозиция в РИМ – Благоевград около половината модули са адекватни и за деца в най-ниската възрастова група – от 3 до 5 години, понякога определяна от музейните специалисти като „неподходяща за музеи“.

Основните характеристики, посочени по-горе, се повтарят сред най-успешните детски експозиции от съдържателна и програмна гледна точка. Те са водещи и за повишаването на музейните приходи и адекватното интегриране на детската музейна експозиция в контекста на основния музей и неговата работа. Предоставянето възможност за самостоятелна работа на децата и съобразяването с техните възможности и ежедневие позиционират музея като обществена институция, която може да предложи на родителите вариант за свободното време на децата и форма на алтернативно образование.

Регионалният исторически музей в Благоевград е един от музеите, включени в проекта на Нов Български Университет: „Подобряване финансовата ситуация в българските музеи чрез оптимизиране работата им с деца и млади хора“, финансиран от Фондация „Америка за България“. В края на 2009 г. започна изграждането на концепция, а от пролетта на 2010 г. – усилената работа върху построяването на този кът². На 7 септември същата година беше и тържественото откриване на тази уникална детска интерактивна експозиция (обр. 1).

Съдържание и игри на музеен детски кът в РИМ–Благоевград

При изграждане на концепцията за Музеен детски кът (МДК) в РИМ–Благоевград водещ беше стремежът интерактивната експозиция да е максимално богата с информация, даваща възможност за по-голямо разнообразие в игрите³. По такъв начин

2 В реализацията на проекта от страна на РИМ–Благоевград освен авторите са участвали Ил. Гоцков и Т. Топалова. Искрено им благодарим за безценната помощ по отношение на избора на място, за всичките действия, съпътстващи изграждането на къта и привеждането му в действие, както и за осъществяването на постоянна връзка със училищата и детските градини.

3 Дизайнът и художествената концепция на детския кът са дело на Виолета Халваджиева. Благодарим ѝ за професионалната реализация и съдействието ѝ във всички фази на процеса на реализация на проекта. За осъществяването на концепцията работихме и с архитект Ралица Христова, а безопасността на съоръженията е консултирана от РоСПА България.

Обр. 1. Регионален исторически музей – Благоевград. Откриване на Музеен детски кът (от ляво на дясно) Надя Захариева – Фондация „Америка за България“, Галина Миленкова - директор на РИМ-Благоевград, Весела Герчева - НБУ, координатор на проекта

се стигна до решение детският кът да се състои от две части: археология и природа.

В археологическата част е пресъздадена праисторическа ферма. Тя се състои от три основни модула: къща, нива и пясъчник (обр. 2).

Къщата се състои от едно помещение с огнище, хромелно съоръжение, два питоса, които са в земята и пещ. Стените и покривът на къщата са изработени от естествени материали и с техника, използвана в праисторията. Основната цел на този модул е да стимулира въображението на децата и да им помогне да си представят ежедневието на хората в праисторията. Подът, питосите и пещта са направени от специална смеска от цимент и пясък, която успешно имитира глина. Питосите са запълнени с пшеница, която се стрива на

хромелното съоръжение до получаване на брашно (обр. 3). С помощта на дървени лъжици децата го слагат в глинените гърнета, имитация на праисторически съдове, и ги пекат на огнището.

Нивата е пресъздадена чрез специално набразден дунапрен. В улеите се пускат уголемени модели на зърна на най-ранните култивирани растения: пшеница, ечемик, грах и леща, а до тях се слагат стръковете на съответните растения (обр. 4). Основната цел на този модул е предаване на информацията за храната на хората в праисторията и за първите използвани растения.

Следващият модул е пясъчник, имитиращ пространството пред къщата, със заровени имитации на археологически находки. Децата влизат в ролята на истински археолози, правят разкопки и търсят археологическите артефакти: животински кости, фрагменти от керамични съдове, каменни и медни инструменти (обр. 5). Малките посетители имат възможност сами да определят животинските кости чрез намиране на правилното им място в специално изсечени „легла“, сложени в 4 кутии с обозначения „коза“, „овца“, „свиня“, „вол“. Така те достигат до информация за бита на праисторическите хора чрез игра. Допълнителна цел на модулите е разкриване на процеса на археологическото търсене и ангажиране на децата с професията на археолога.

В непосредствена близост до къщата е монтиран специален дрешник със закачени няколко „праисторически“ тоалета, които малките посетители могат да обличат и по-такъв начин още по-силно да почувстват древната атмосфера и да осъзнаят от една страна трудностите, които са срещали древните хора при изработването на облеклата, но същевременно и тяхната изобретателност по отношение на най-различни декоративни елементи.

До него са сложени маса и няколко столчета, като тук малчуганите имат възможност да нарисуват намерените артефакти или да се отдадат на други игри. Така те имат свободата да допълват заложените дейности със свои идеи, да прелеят върху хартия своята оценка за предложените занимания и по този начин да оставят детски

Обр. 2. РИМ – Благоевград. Музеен детски кът – праисторическата къща и пясъчник

Обр. 3. РИМ – Благоевград. Музеен детски кът – хромелен камък в действие

Обр. 4. РИМ – Благоевград. Музеен детски кът – праисторическата нива и засаждане на растения

Обр. 5. РИМ – Благоевград. Музеен детски кът – търсене на праисторически артефакти в пясъчника

почерк при възприемането на този вид експозиция. .

В праисторическо време човекът е силно зависим от заобикалящата го природа. Тази връзка е представена чрез следващата част на къта, където са възпроизведени отделни елементи от природната среда.

Тук е представен модул, където върху макет на дърво, разделен на четири части, децата могат да пресъздадат годишните сезони с помощта на магнитни елементи (обр. 6). Така те научават характерните промени, настъпващи в природата, и се учат да разпознават различни видове растения.

Друг модул – телефон с гласове на различни видове птици и класьор с цветни снимки и интересни факти за тях, позволява на децата да надникнат в света на птиците и да се опитат да разпознаят техните песни. По този начин се обвързват образ и звук, специфични за всеки вид. На специална маса с цветни снимки на гнездата на някои птици и необходими материали за построяване на гнездо, всяко дете може да провери лесно ли се достига майсторството на птиците. Целта на този модул е малките посетители да усетят колко сложен и труден е процесът на изграждане на гнездо и колко голямо е разнообразието сред домовете на птиците.

В тази част също има пясъчник (обр. 7), но с друго предназначение – децата да се учат да разпознават следите на 10 избрани животни. За целта са изработени 20 печата със стъпките им и карти, с помощта на които може да се разпознае чия е следата. Лунният пясък, използван в този модул, позволява лесно оформяне на ясен и четлив отпечатък.

Всички животни, включени в последните три модула, децата могат да открият в постоянната експозиция.

За малките творци е отделено място на стената (корково табло с надпис „Място за моята рисунка“), където могат да оставят своите рисунки и стихчета, посветени на МДК.

Всеки един от модулите е придружен с обяснителни текстове, които са много кратки, достъпни и подкрепени с рисунки или снимки. Тези текстове са адресирани главно към родителите и дават възможност за самостоятелно занимание на родител и дете без помощта на аниматор или музееен специалист.

На всяка от табелите присъства къртиче – героят на Детския кът, създаден първоначално като художествен образ. Впоследствие идеята за него се разви и даде възможност за допълнителни занимания. В „Нощ в музея“ той получи името си Тукитам и съпътства всички празненства в Детския кът. За превъплъщаване в ролята на къртичето допринася специално ушит за целта костюм.

Всички модули са много занимателни и увличат децата в игра, но същевременно предлагат научна информация, поднесена по достъпен начин, като например:

- първите култивирани растения и опитомени животни през праисторическо време;
- техниката на построяване на къщите;
- техниката на получаване на брашно;
- разпознаването на различни видове птици и техните гласове, гнезда и яйца;
- промените в природата през годишните сезони;
- разпознаването на животни по следите им.

В процеса на игрите се оказва, че някои от модулите затрудняват децата. Това са модулет с гнездата на птиците и планът на праисторическата къща, който децата трябва да пресъздадат върху стъкло пано. Благодарение на отворения характер

Обр. 6. РИМ – Благоевград. Музеен детски кът – магнитно дърво

Обр. 7. РИМ – Благоевград. Музеен детски кът – пясъчник и печати със стъпките на 10 животни

на модулите има възможност за модификация, допълване и обновяване. Към модул гнезда на птици, например, бе изработен допълнителен реквизит. В рамките на занимания по музеология и културна анимация студенти от трети курс от специалност „Културология“ при ЮЗУ „Н. Рилски“ – Благоевград, изработиха гнезда и яйца на 4 от птиците, представени в модула. Така задачата на децата бе сведена до оцветяване и поставяне на яйцата в правилното гнездо. Тестването му в „Нощ в музея“ показва, че променен по този начин, модулът е по-интересен и ефективен.

Направен е и каталог на съдове от различни епохи с игри-задачи. Съдовете са подбрани от експозицията и по такъв начин се въвежда елемент, който свързва детския кът с постоянната експозиция.

Освен стандартните занимания, МДК предоставя възможност за организиране на различни мероприятия, като празнуване на рождени дни, завършване на учебната година, специализирани занимания, обвързани с традиционни празници и др. През 2011 г. най-атрактивни сред тях бяха „Нощ в музея“ (обр. 8) и „Първият рожден ден“.

По случай „Нощ в музея“ бе подготвено ревю на праисторически дрехи, прически и накити. Моделите бяха облечени в дрехи, ушити и украсени по подобие на праисторически фигурки. Прическите пък се базираха на изображения на женски глави върху модели на къщи, намерени в Маджари (Република Македония). Хубав завършек оформиха накити, наподобяващи праисторическите, които са направени от солено тесто. Ревюто пожъна голям успех и бе представяно 3 пъти по различни поводи.

Резултати и проблеми

Първата година от съществуването на Музейния детски кът ясно показва, че има голяма нужда от този вид занимания в музея. Тази интерактивна експозиция оказва влияние върху различни аспекти от взаимодействието общество-музей. Музеят се възприема, като място за игри и възможност за интересно прекарване на свободното време, за организиране на различни детски тържества (рождени дни, завършване на учебната година). Освен това този кът има много важна образователна функция, тъй като чрез забавление децата получават основни познания по археология и природа. По този начин се стимулира креативното им мислене и се развива тяхното въображение. Децата допълват предложените игри и измислят нови, базирайки се на предоставените елементи.

Забелязва се силен социален ефект върху връзката родител-дете. Малките деца имат нужда от направление и обяснение, осъществено от родителите. На самите родители им е достатъчно интересно и не се отегчават от пребиваването в музея. Посещението в детския кът за родителите е безплатно, но това много често ги провокира да разгледат музея и да се запознаят с постоянната експозиция. Не са редки и случаите, когато идването в детския кът се оказва повод за първото посещение в музея.

От момента на откриването му на 7 септември 2010 г. Музейният детски кът се радва на голяма посещаемост. Досега през него са преминали над 3000 деца, главно между 3 и 12 години. Много често децата идват повторно, а има и нередки случаи на системно посещение през няколко поредни съботи.

Статистиката за посещенията на МДК показва, че най-голям е броят на децата от възрастовата група, за която е предназначен. Наблюдава се също силно изразена

Обр. 8. РИМ – Благоевград. Музеен детски кът – модно ревю на праисторически тоалети в Нощта на музея на 14 май 2011 г.

сезонност в посещенията, което се обяснява с липсата на отопление в експозиционни зали. Въпреки подсиуреното отопление в МДК през зимните месеци, много ниските температури в залите на музея се възприемат трудно.

Добрата посещаемост се дължи до известна степен и на съществуването на интернет-страница (<http://www.muzeendetskikut.blogspot.com>)⁴, която съдържа основна информация за къта, списък на предстоящи и реализирани събития и богат снимков материал. По такъв начин информацията достига до широк кръг потребители. Има случаи на групови и индивидуални посещения от други част на България.

Същевременно Музейният детски кът поставя няколко проблема. Един от най-важните сред тях е трудното възприемане на този кът като неразделна част от традиционната експозиция. Посещението в къта се заплаща отделно⁵ и идеята за това е заложена в проекта с цел да се увеличат посещаемостта и приходите на музея. На практика това се възприема нееднозначно и нерядко като конкурентна вътрешна единица. Получава се и противоречие между традиционно възприемане на музея като строго научна институция и този нов елемент на постоянната експозиция, който внася малко повече шум, понякога музика и викове на децата.

Друг проблем е недостатъчната интеграция на МДК с постоянната експозиция. Кътът съдържа елементи, които насочват и провокират посещение в експозиционните зали на музея, но тази връзка не е достатъчно ясно изразена и липсват конкретни занимания, които биха обвързали двете експозиции.

Съществуването на тези проблеми показва обаче, че това е правилният път на развитие на музейното дело. Макар и изправен пред много предизвикателства, той

4 Интернет страницата е създадена от графичен дизайнер Марина Петрова, за което искрено ѝ благодарим.

5 Цената е 2 лева за индивидуално посещение, като се предлагат и съответни намаления при групови посещения.

Археологически интерактивни детски кътове: възможност за популяризиране сред деца ...

е съобразен с новите очаквания и новото възприемане на институцията музей от обществото.

Литература

- Гаврилова, Д. 2009. Културата като аутсайдер. *Политики*, 9. София: Институт Отворено общество. (електронно издание)
- Димитров, Д.П. 1950. Съвременни задачи на българската археология (доклад, изнесен на първата научна сесия на Археологическия институт през май 1950). София, 1-225 (Отпечатък в Народна библиотека „Св.св. Кирил и Методий“)
- Липчева, Л. 2009. Музей и училище – сътрудници или партньори. В: *Българските музеи в условията на членството на страната в Европейския съюз*, София, 330
- Томова, Б., Д. Андреева 2009. Финансирането на културата – препоръки за оптимизация. *Политики*, 9, София: Институт Отворено общество. (електронно издание)
- Цекова, Е. 2007. *Музейна комуникация и музейно образование*, книга 1 (Библиотека Музеология 21), София: Министерство на културата.
- Borund, M., S. Grinell, P. McNamara, B. Serrell 1993. *What Research Says About Learning in Science Museums*. Vol. 2. Washington, D.C.: Association of Science Technology Centres
- Clever, J. 1988. *Doing Children's Museums: A Guide to 225 Hands – On Museums*. Charlotte, VT: Williamson Publishing Co.
- Haury, D., P. Rillero 1994. *Perspectives of Hands – On Science Teaching*. Ohio: ERIC
- Hilton, R. 2006. Gaming as an educational tool. In: *Young Consumers: Insight and Ideas for Responsible Marketers*, Vol. 7.2, 14-19
- Hooper-Greenhill, E., T. Moussouri 2000. *Researching Learning in Museums and Galleries 1990–999. A Bibliographical Review*. (Research Centre for Museum and Galleries), Leicester: University of Leicester, 1–34
- Haas, N. 1996–1997. *Project Explore. How Are Children Really Learning in Children's Museums? A research of Please Touch Museum and Harvard University*. A print of an article provided by the Visitors' Studies Association
- Merriman, N. 2004. Diversity and dissonance in public archaeology. In: N. Merriman (ed). *Public Archaeology*. New York: Routledge, 1-17
- Piaget, J. 1952. *The Origins of Intelligence in Children*. New York: International University Press
- Spock, M. 1997. Looking back on 23 years. In: M. Maher (ed). *Collective vision: starting and sustaining a children's museum*. Washington D.C.: Association of Children's Museums, 3–24